

PRIMJENA PRETPOSTAVKE NEVINOSTI U KRIVIČNOM POSTUPKU CRNE GORE I U MEĐUNARODNOM KRIVIČNOM PRAVU

Apstrakt: Pretpostavka nevinosti je jedno od osnovnih načela u krivičnim postupcima civilizovanog svijeta. Osim toga, pretpostavka nevinost je i jedno od osnovnih ljudskih prava s toga njena primjena ne bi smjela biti upitna. U ovom radu biće riječi o primjeni pretpostavke nevinosti okrivljenog u krivičnom postupku Crne Gore, tačnije koliko je zapravo ista narušena i koliko malo joj se daje na značaju. Postavlja se pitanje da li je jedno od osnovnih ljudskih prava u Crnoj Gori dovoljno zaštićeno, da li i ovdje dolazi do diskriminacije, te da li svi uživaju jednaku zaštitu ovog prava. Dalje, u radu će se razmatrati kako je ovo pravo zaštićeno i primjenjivano u međunarodnom krivičnom pravu i u liderskim državama EU. Da li se i one suočavaju sa problemima nepoštovanja ovog prava, gdje su mediji možda i najveći rušitelji ovog prava. Biće riječi i o presudama Evropskog suda za ljudska prava u pogledu kršenja pretpostavke nevinosti.

Ključne riječi: pretpostavka nevinosti, ljudska prava, krivično pravo, međunarodno krivično pravo, Evropski sud za ljudska prava.

1. UVOD

Pretpostavka nevinosti predstavlja jedan od temeljnih principa savremenog krivičnog prava i neizostavni je element pravičnog suđenja. Ovaj princip proizilazi iz osnovnih ljudskih prava i garantuje da se svaka osoba smatra nevinom dok se njena krivica ne dokaže u zakonom propisanom postupku. U krivičnom postupku, pretpostavka nevinosti štiti pojedinca od nepravednog tretmana i pristrasnosti sistema pravosuđa.

Pravo na pretpostavku nevinosti utvrđeno je brojnim međunarodnim dokumentima, uključujući Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima. Ovaj princip igra ključnu ulogu u zaštiti

* Saradnik u nastavi: Fakultet za poslovnu ekonomiju i pravo Bar, Bar, milicaandjelic4@gmail.com.

ljudskih prava i osnovnih sloboda, jer osigurava da niko ne bude nepravedno osuđen ili kažnjen bez adekvatnog i pravičnog postupka.

Svako narušavanje pretpostavke nevinosti može dovesti do ozbiljnih posljedica, kako za pojedinca tako i za integritet pravosudnog sistema. Sudovi su dužni da održe ovaj princip tokom cijelog suđenja, odbijajući svaku predrasudu ili pretpostavku krivice. U praksi, to znači da tužilaštvo ima obavezu da dokaže optužbu bez ikakve razumne sumnje, dok optuženi nije obavezan dokazivati svoju nevinost.

Nažalost, medijsko izvještavanje i javno mnjenje često predstavljaju izazove za očuvanje pretpostavke nevinosti, jer neosnovane spekulacije i prerano donošenje zaključaka mogu negativno uticati na sudski proces. Zato je ključno da pravosudni organi održe visok nivo profesionalizma i etike, osiguravajući da se prava svih strana poštuju u skladu sa zakonom.

Uvođenjem ovog principa, društvo pokazuje posvećenost zaštiti ljudskih prava i osiguravanju pravičnog i transparentnog pravosuđa, što je temelj svake demokratske zajednice. Međutim, stanje stvari je svakako drugačije. Raskol u cjelokupnom sudskom sistemu Crne Gore je mahom doveo do toga da mediji vrlo često zloupotrebljavaju svoje pravo slobode mišljenja i govora i vrlo često im se u tim "igrankama" pridružuju javne i uticajne ličnosti iz političkog svijeta Crne Gore.

Jasno je da pretpostavka nevinosti ne znači ništa manje i ništa više od suzdržavanja sudskih i vansudskih organa, pravnih i fizičkih lica od prejudiciranja krivice okrivljenog. Nastojanje da se sudske presude sve češće zasnivaju na spekulacijama bez čvrstih dokaza upravo je sunovrat crnogorskog pravosuđa. U ovom radu će upravo biti i o tome riječi.

2. PRAVNO TEORIJSKI PRISTUP PRESUMPCIJI NEVINOSTI

Jedno od interesantnih logičkih pitanja jeste pitanje zašto bi pojedinac, koji se smatra nevinim, trebao podnositi određene posljedice poput pritvora, suspenzije s posla ili fizičkog pregleda? Dalje, ako je osoba zatečena tokom izvršenja krivičnog djela, a sudski postupak služi samo kako bi se to pravno potvrdilo i izrekla osuđujuća presuda, kako se može tvrditi da je ta osoba nevinna? Često se u novinama može pročitati članak tipa "ubio ženu pa pokušao i sebi oduzeti život" (čime se prejudicira njegova krivica), dok mi u sudskom postupku tvrdimo da je nevin i zakonom nalažemo da ni mediji ne smiju takvu osobu predstavljati kao počinioca. Ovo su teme o kojima teoretičari imaju različita mišljenja.

Presumpcija nevinosti spominje se već u djelu "O zločinima i kaznama" Ćezara Bekarije iz 1764. godine, posebno u kontekstu torture, koja je u to vrijeme bila raširena širom Evrope, osim u Engleskoj koja je zadržala svoje zakone.¹ Bekarije je bio zagovornik reforme krivičnog prava, smatrajući da pravosudni sistem treba da se zasniva na razumu, pravednosti i humanosti, a ne na surovosti.

¹ B. Cesare, *O Zločinima i kaznama*, Logos, Split, 1984, 13.

Njegova teza da nijedan čovjek ne treba da bude tretiran kao krivac dok se ne dokaže njegova krivica, duboko je uticala na razvoj modernih pravosudnih sistema koji su danas usredsređeni na zaštitu ljudskih prava i dostojanstva.

Pretpostavka nevinosti takođe podrazumijeva da država ima obavezu da dokaže optužbu, a ne da optuženi mora dokazati svoju nevinost. To je ključni princip koji pomaže u sprječavanju pristrasnosti i nepravednog tretmana u pravosudnom sistemu. Osim toga, ovaj princip pruža moralni i pravni okvir koji štiti pojedinca od nepravedne osude i zloupotrebe vlasti.

Međutim, izazovi se pojavljuju kada mediji i javno mnjenje stvore atmosferu u kojoj se optuženi već unapred smatra krivim. Ovakva situacija može ozbiljno narušiti pravičnost suđenja, jer stvara pritisak na sudije i porotu koji bi mogli biti nesvjesno pristrasni zbog prethodno formiranog mišljenja. Stoga je važno da se pravosudni postupci vode na način koji je transparentan, ali i zaštićen od prekomjerne medijske izloženosti.

Uprkos tome što pretpostavka nevinosti ostaje temelj pravosudnog sistema, u praksi se suočavamo s izazovom očuvanja ovog principa u svijetlu modernih medija i digitalne komunikacije. U eri interneta, informacije se šire brže nego ikad, i nekad je teško kontrolisati štetu koja može nastati usled neodgovornog izvještavanja. To zahtijeva dodatne napore u edukaciji novinara i javnosti o važnosti ovog prava, kao i strože regulative koje bi osigurale da se poštuje pravo na pošteno suđenje.

Dakle, pretpostavka nevinosti nije samo pravna norma; ona je i temelj na kojem se gradi povjerenje u pravosudni sistem. Kada se ovaj princip ne poštuje, ugrožava se ne samo pravičnost pojedinačnih suđenja, već i integritet cijelog pravosudnog sistema. Stoga je od ključne važnosti neprekidno raditi na njegovom očuvanju i poštovanju, kako u pravosudnoj praksi, tako i u široj društvenoj zajednici.

3. PRETPOSTAVKA NEVINOSTI OKRIVLJENOG U KRIVIČNOM POSTUPKU CRNE GORE

Pretpostavka nevinosti kao jedno od osnovnih prava o kojem se govori i u Opštoj deklaraciji Ujedinjenih nacija o pravima čovjeka, Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima, Evropskoj konvenciji i zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda svakako povlači za sobom niz prava koja bi trebalo da budu zaštićena, kako bi pretpostavka nevinosti očuvala svoj značaj, zaštitu i smisao.

Usko povezana prava sa pretpostavkom nevinosti su prava osumnjičenog odnosno okrivljenog, prava lica lišenog slobode, zabrana primjene nasilja i iznuđivanja priznanja i svakako pravo na odbranu.

U članu 35 Ustava Crne Gore² navodi se da se osoba smatra nevinom sve dok se njena krivica ne potvrdi pravosnažnom sudskom odlukom. U Krivičnom zakoniku, definicija pretpostavke nevinosti veoma je slična ustavnoj, ali se dopunjava spisikom subjekata koji su dužni da poštuju ovu pretpostavku, uključujući državne organe,

2 Ustav Crne Gore, *Službeni list CG*, br. 1/2007 i 38/2013.

medije, udruženja građana, javne ličnosti i druge. Svako se smatra nevinim dok se njegova krivica za krivično djelo ne utvrdi pravosnažnom odlukom suda.³ Do povrede pretpostavke nevinosti može doći i u toku istrage, ali i prije otvaranja krivičnog postupka od strane policije.⁴ Prikazivanje okrivljenog u toku istrage kao krivca kome se već npr. može staviti na teret određeno čak teško krivično djelo, prije završenog suđenja, suprotno je odredbi da niko ne može biti smatran učinio-ocem krivičnog djela, dok se ne utvrdi pravosnažnom presudom.

U aktuelnom Zakonu o medijima⁵ nije eksplicitno spomenuta pretpostavka nevinosti, međutim, postoje članovi koji se odnose na ovaj pravni princip. Prema članu 25, mediji i novinari su obavezni da o sudskim postupcima izvještavaju objektivno i tačno. Takođe se navodi da ukoliko medij objavi da je protiv pojedinca pokrenut krivični postupak, isti ima pravo zahtijevati objavljivanje informacije o pravosnažnom završetku postupka kada se on okonča. Dodatno, član 43 Zakona predviđa novčane kazne od dvadesetostrukog do pedesetostrukog iznosa minimalne zarade za osnivača medija koji, na osnovu pravosnažne presude, ne objavi ishod krivičnog postupka.

Kada je riječ o povezanosti pretpostavke nevinosti i prava osumnjičenog odnosno okrivljenog, prije svega tu se misli o pravima koja okrivljenom olakšavaju status i upućuju na njihovo korišćenje. Prije svega da okrivljeni mora biti obaviješten o krivičnom djelu koje mu se stavlja na teret, da ima pravo da se izjasni o svim činjenicama ili da se ne izjasni odnosno da se brani ćutanjem.

Da bi pretpostavka nevinosti u potpunosti ostvarila svoju funkciju zaštite okrivljenih lica, neophodno je da sva relevantna prava budu adekvatno poštovana. Poznato nam je da u predistražnim radnja i u samoj istrazi lice vrlo često bude upoznato sa svojim pravima, ali isto tako iz nekog razloga navedena prava ne budu u potpunosti ostvarena za navedeno lice. Da li će se ovakvi slučajevi tretirati kao puki propusti službenih lica ili pak nerazumijevanje važnosti ljudskih prava u ovakvom položaju ostaće nedoumica, ali ono što je jasno je da takvi slučajevi trebaju biti iskorijenjeni.

Interesantna je povezanost pretpostavke nevinosti sa načelom zabrane primjene nasilja i iznuđivanje priznanja. Jasno je da ovakvo postupanje narušava smisao pretpostavke nevinosti, jer kako se uopšte može govoriti o pravu okrivljenog da ne bude smatran krivim dok se suprotno ne dokaže, ukoliko sami organi vlasti utiču na tzv. izjavu njegove nevinosti odnosno krivice.

Zabranjeno je prijetiti ili vršiti nasilje nad osumnjičenim, okrivljenim ili drugim licima koja učestvuju u postupku, kao i iznuđivanje priznanja ili druge izjave od tih lica.⁶

3 Član 3 Zakonika o krivičnom postupku Crne Gore, *Službeni list Crne Gore*, br. 57/2009, 49/2010, 47/2014.

4 M. Grubač, B. Vučković, *Komentar zakonika o krivičnom postupku Crne Gore*, Fakultet za mediteranske poslovne studije, Tivat, 2015, 60.

5 Zakon o medijima Crne Gore, *Službeni list Crne Gore*, br. 82/2020.

6 Član 11 Zakonik o krivičnom postupku Crne Gore, *Službeni list Crne Gore*, br. 57/2009, 49/2010, 47/2014.

Minulih godina svjedoci smo brojnih primjera zloupotrebe službenog položaja i upotrebe nedozvoljenih sredstava u cilju iznuđivanja iskaza, kao epilog nemilih događaja bile su i sudske presude koje su se temeljile na ovako iznuđenim iskazima i priznanjima. Evropski sud za ljudska prava je u nizu slučajeva utvrdio da je došlo do povreda ljudskih prava u vezi sa prethodnim.

Moglo bi se tvrditi da su razni nedozvoljeni, degradirajući postupci prema okrivljenima u pojedinim kontekstima predstavljali ne samo izolovane incidente, već uobičajenu praksu. Međutim ne možemo olako donositi ovakve zaključke i na to nam upravo ukazuje pretpostavka nevinosti. Kako će se dokazati iznuđen iskaz, da li i službena lica imaju pravo na pretpostavku nevinosti ili su ona uvijek na udaru javnosti i medija.

Iz navedenog jasno se može zaključiti kako riječ može narušiti cijeli koncept jednog društva. Moje izlaganje do sada je zapravo ogled koji dokazuje težinu zadatka nepristranosti javnog mnjenja i pravosudnih organa.

Jasno je da je u ovakvim uslovima jako teško govoriti o poštovanju ostalih prava koja su blisko povezana sa pretpostavkom nevinosti, na prvom mjestu načelo istine i pravičnosti. Teško je u atmosferi koju diktiraju spoljni uticaji poput medija i javnih ličnosti ostati nepristrasan i nezavisan u svom radu, što je praksa i potvrdila.⁷ U cilju zaštite ljudskog dostojanstva, niko se u mediju ne smije označiti počiniocem krivičnog djela, odnosno proglasiti krivim ili odgovornim prije pravosnažne odluke suda. U periodu između septembra 2012. i septembra 2014. godine, nevladina organizacija "Akcija za ljudska prava" sprovela je istraživanje⁸ u Crnoj Gori koje je pokazalo da mediji najčešće narušavaju pretpostavku nevinosti, definisanu kao načelo 9.1 u Kodeksu novinara i novinarki Crne Gore. Ovo načelo temelji se na principu da je svaka osoba nevinna dok se ne dokaže njena krivica. Kada mediji prekrše ovo pravilo, sami preuzimaju uloge istražnih organa, tužilaca i sudija, što nije u skladu sa njihovim profesionalnim obavezama.

Pravni princip pretpostavke nevinosti, osim što ga moraju poštovati pravosudne institucije i državni zvaničnici, obavezan je i za medije jer predstavlja osnov javnog interesa. Iako istraživački novinari treba da pružaju temeljne i detaljne informacije o zloupotrebama moći, moraju pritom poštovati etičke standarde novinarske profesije. Naime, u situacijama kada mediji nekoga optužuju za krivična djela poput prevare ili korupcije, neophodno je da se postupa prema toj osobi kao prema nevinom, sve dok joj sud ne dokaže krivicu.

Mediji često zaboravljaju na ovu obavezu i pod uticajem sopstvenih uvjerenja ili očekivanja javnosti, u svojim tekstovima proglašavaju osobe krivim prije zvanične sudske presude. Ovo je posebno problematično kada se izvještava o tvrdnjama da je neko počinio krivično djelo, a koje policija još nije istražila niti sud razmatrao. Takvim pristupom mediji ne samo da prejudiciraju krivicu, već i društveno kažnjavaju pojedinca, koristeći se javnim posramljivanjem kao sredstvom.

7 Zakon o medijima Crne Gore, *Službeni list Crne Gore*, br. 82/2020.

8 D. Vuković, M. Buljan, *Monitoring novinarskih samoregulatornih tijela u Crnoj Gori 2012–2014*, NVO Akcija za ljudska prava, 2015, [http://www.hraction.org/wp-content/uploads/2014/06/HRA_Monitoring_2012-14](http://www.hrraction.org/wp-content/uploads/2014/06/HRA_Monitoring_2012-14)

Pored toga, motivacija za ovakvo ponašanje često proizlazi iz želje za senzacionalizmom i povećanjem tiraža ili gledanosti, što je neprofesionalno i štetno za ugled i dostojanstvo pojedinca, kao i za nezavisnost sudstva.

Svjesni smo da su mediji glavni izvor informisanja u 21. vijeku, te nam je jasno zašto je njihova uloga tako velika i važna, te zašto se mora kontrolisati njihov rad.

Takođe, štampani i online mediji češće krše pretpostavku nevinosti u odnosu na televizijske stanice, što ne implicira nužno visoke profesionalne standarde u TV novinarstvu. Ova pojava može biti posljedica različitog pristupa obradi vijesti.⁹ Naime, pojedinačnih televizijskih vijesti je, u cjelini posmatrano, manje nego u štampanim i onlajn medijima, televizije se manje oslanjaju na agencijske vijesti i uglavnom prednost imaju vijesti koje prati i audio-vizuelni sadržaj.

Ispitanici prepoznaju konstantno kršenje pretpostavke nevinosti, naročito od policije, i to prema povratnicima, licima koja se nalaze u policijskim evidencijama i u slučajevima kada okrivljeni nema dovoljno novca.¹⁰ Primjećuje se i nasilno ponašanje policije i iznuđivanje izjava okrivljenog, kao i pretpostavljanje da je određeno lice krivo samo stoga što je poznato policiji iz ranijih privođenja. Najčešće navođene primjere predstavlja kršenje pretpostavke nevinosti od strane medija koji objavljuju netačne, nepotvrđene informacije.

Zaključujemo da su policija i mediji činioci koji najčešće krše pretpostavku nevinosti.¹¹ Advokati smatraju da je povreda pretpostavke nevinosti razlog za prekid postupka dok se uslovi za njegovo odvijanje ne normalizuju tako da sudija može objektivno rasuđivati. Iskustva pokazuju da se kod nas, u uslovima u kojima se nalazi pravosuđe i svijest građana, teško može preduprijediti kršenje ove pretpostavke. Da bi bila sasvim primjenjivana, neophodno je, prije svega, promijeniti svijest svih učesnika u postupku, a zatim i medija i građana, što podrazumijeva i edukaciju i popularizaciju osnovnih načela krivičnog postupka. Naravno, kako nijedan zakon nije savršen, treba tražiti nova i potpunija rješenja da bi sva prava okrivljenog u postupku bila u potpunosti poštovana.

Pravilo da nijedan zakon nije savršen obuhvata, prema mišljenju sudija, i ZKP, iako on predstavlja kvalitetno regulisanu materiju krivično-procesnog prava.¹² Naravno, način na koji je pretpostavka nevinosti regulisana u skladu je sa evropskim standardima i u neposrednoj primjeni. Sudije smatraju da sud ovu pretpostavku u potpunosti sprovodi u svakom konkretnom slučaju, ne dozvoljavajući ni da se bilo koji drugi učesnik u postupku ogriješi o bilo koje pravo okrivljenog. Sudije prevashodno određuju medije kao subjekat koji konstantno krši pretpostavku. Mediji svojim izvještajima i često neobjektivnim i netačnim prenošenjem informacija stvaraju zablude kod javnog mnjenja i negativno utiču na tok postupka i položaj okrivljenog. Policija, prema uvidu sudija, nakon donošenja novog zakonodavstva

9 J. Kleut, U. Mišljenović, *Zaštita privatnosti i pretpostavke nevinosti u medijima*, Blažo Nedić, Beograd, 2016, 18.

10 M. Marković, *Monitoring poštovanja pretpostavke nevinosti i prava na branioca*, Centar za monitoring, Podgorica, 2005, 14.

11 *Ibid.*, 16.

12 *Ibid.*, 18.

sve manje povređuje prava okrivljenog. Naglašavaju da u okviru svojih ovlašćenja rade sve kako bi se zakon i prava okrivljenog u potpunosti poštovali.

Pretpostavka nevinosti kao jedno od osnovnih načela krivičnog postupka Crne Gore nije adekvatno zaštićena, naime ne postoji kazna za njeno kršenje, kao što je praksa u većini evropskih zemalja. U Francuskoj je zabranjeno objavljivanje snimaka i fotografija hapšenja osumnjičenih, te se na adekvatan način štiti i njihovo dostojanstvo i pretpostavka nevinosti, jer je jasno da je teret dokazivanja na tužiocu i da se niko ne može smatrati krivim dok ne bude pravosnažno osuđen.

4. KLEVETA I UVREDA U KONTEKSTU POVREDE PRETPOSTAVKE NEVINOSTI U CRNOJ GORI

Pitanje poštovanja pretpostavke nevinosti u izvještavanju medija o sumnjama i optužbama za kršenje zakona dovodi do rizika da mediji, urednici i novinari budu optuženi za klevetu. Iako Konvencija o ljudskim pravima ne definiše pojam “klevete”, iz prakse Evropskog suda proizilazi da kleveta predstavlja građansko djelo koje uključuje iznošenje lažnih ili neistinitih tvrdnji o drugom licu s namjerom narušavanja njegovog ugleda među razumnim članovima zajednice. Ugled se shvata kao poštovanje koje drugi imaju prema osobi.

U prošlosti, dok su kleveta i uvreda bili krivična djela u crnogorskom zakonodavstvu, teret dokazivanja istinitosti tvrdnji bio je na optuženom, što je bilo u suprotnosti s pretpostavkom nevinosti. Istorijski, ove zakonske odredbe su korištene za procesuiranje disidenata i suzbijanje slobodne rasprave o temama od javnog interesa. Kleveta i uvreda su dekriminalizovane u Crnoj Gori 2011. godine nakon opsežnih društvenih kampanja i argumenata iz nevladinog sektora koji su ukazivali da prisustvo ovih krivičnih djela negativno utiče na slobodu izražavanja.

Evropski sud posjeduje bogatu praksu vezanu za slobodu izražavanja i klevetu. Iz njegove prakse proizilazi da zakoni o zaštiti od klevete, kada su previše zaštitnički orijentisani prema ugledu, mogu negativno uticati na slobodu izražavanja i javnu raspravu. Posebno se ističe važnost razlikovanja između građanske i krivične klevete, gdje previsoki ili nepredvidljivi iznosi odštete u građanskim predmetima, kao i nametanje krivičnih sankcija ili prijetnje krivičnim postupkom, mogu snažno obeshrabriti slobodu izražavanja.

Sud je takođe u više navrata naglasio da krivični postupak za klevetu nosi rizik od kazne lišavanja slobode. U tom kontekstu, Sud podsjeća da će “nametanje zatvorske kazne za novinarski prekršaj biti u skladu sa slobodom izražavanja novinara kako je garantovano članom 10 samo u izuzetnim okolnostima, naročito kada su druga osnovna prava narušena, kao što je to, na primjer, u slučaju govora mržnje ili podsticanja nasilja”¹³.

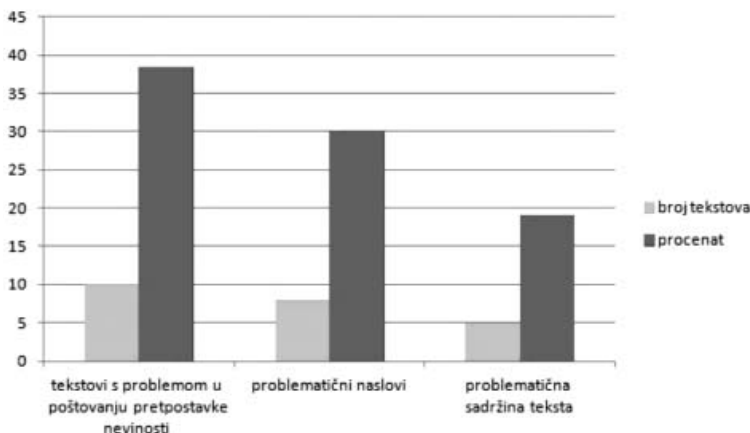
13 Resolution 1577 (2007); Towards decriminalisation of defamation, <http://semanticpace.net/tools/pdf.aspx?doc=aHR0cDovL2Fzc2VtYmx5LmNvZS5pbmQvbnceG1sL1hSZWYvWDJlURXLWV4dHluYXNwP2ZpbGVpZD0xNzU4OCZsYW5nPUVO&xsl=aHR>

Iako Sud nije eksplicitno pozvao na dekriminalizaciju klevete, on je istakao da je Parlamentarna skupština Savjeta Evrope u svojoj "Rezoluciji 1577 (2007)" pozvala države članice koje još uvijek predviđaju zatvorske kazne za klevetu, čak i ako se one faktički ne primjenjuju, da ih ukinu bez odlaganja.¹⁴

5. NARUŠENJE PRETPOSTAVKE NEVINOSTI U CRNOGORSKIM MEDIJIMA

Tokom jednodnevnog praćenja tekstova iz rubrike crna hronika, u sklopu jednog crnogorskog istraživanja, izvršena je jednostavna kvantitativna analiza uz dodatak određenih elemenata kvalitativne analize, beležeći upitne prakse, probleme i izazove vezane za etičku normu poštovanja pretpostavke nevinosti. Na dan 12. marta 2019.¹⁵ godine, u posmatranim dnevnim listovima objavljeno je ukupno 26 tekstova u ovoj rubrici. U 10 tekstova (38,5%) identifikovani su problemi u poštovanju pretpostavke nevinosti. Izazovi u primjeni ovog etičkog načela uočeni su u osam naslova (30%) i kroz sadržaj pet tekstova (19%), dok u nadnaslovima i podnaslovima uglavnom nije bilo takvih problema. Ilustrativno je to predstavljeno na narednom grafiku:

Grafik br. 1: Struktura članaka koji sadrže probleme u poštovanju pretpostavke nevinosti u rubrici crna hronika u tri dnevna lista 12. marta 2019. godine

Izvor: D. Pejović, *Primjena etičkih standarda o pretpostavci nevinosti u izvještavanju medija o kriminalu, istrazi i sudskim postupcima – Presuđuju li mediji prije suda?*, Mirovni institut, Institut za medije Crne Gore, Podgorica, 2019, 14.

0cDovL3NlbWFudGljcGFjZS5uZXQvWHNsdC9QZGYvWFJlZi1XRC1BVC1YTUwyUERGLnhzbA==&xsItparams=ZmlsZWlkPTE3NTg4

14 *Ibidem*.

15 D. Pejović, *Primjena etičkih standarda o pretpostavci nevinosti u izvještavanju medija o kriminalu, istrazi i sudskim postupcima – Presuđuju li mediji prije suda?*, Mirovni institut, Institut za medije Crne Gore, Podgorica, 2019, 14.

Šest tekstova je bilo istaknuto na naslovnoj strani s poštovanjem etičkih normi. U rubrici crna hronika tog dana prevladavali su tekstovi o krađama, nelegalnom posjedovanju oružja i manjim kriminalnim djelima, dok su značajan prostor zauzimale priče o osobama na potjernicama koje se sumnjiče za pucnjave i o onima koji su potpisali sporazume o priznanju krivice u vezi s optužbama za međunarodni šverc droge. U većini tekstova nije bilo komentara, što je umanjilo problem njihove jasne razdvojenosti od izvještavanja o sudskim postupcima. Takođe, nije bilo izjava zvaničnika, a mediji su uglavnom citirali ili parafrazirali saopštenja iz tužilaštva i policije. Kvalitativna analiza donosi slične nalaze kao i studija slučaja.

Uhapšeni u policijskim akcijama u nekim naslovima bili su proglašeni krivima za nezakonite radnje. Naslovi poput "Prebili sugrađanina drvenom palicom" i "Dva puta prodao iste stanove" pretpostavljali su odgovornost osumnjičenih. Takođe, u nekim nadnaslovima i podnaslovima, koji obično otkrivaju inicijale i mesto događaja, bilo je izazova u primjeni etičkih normi. U sadržaju nekih tekstova javljao se problem s poštovanjem prezumpcije nevinosti, posebno do početka suđenja.

Struktura članaka koji sadrže probleme u poštovanju pretpostavke nevinosti u rubrici crna hronika u tri dnevna lista 12. marta 2019. godine pokazuje sličan obrazac. Suština je da mediji prave izbor između etičnosti i senzacionalizma. Ali, na žalost često prevagne senzacionalizam. To zahtijeva bolji pristup u narednom periodu.

6. PRETPOSTAVKA NEVINOSTI U MEĐUNARODNOM PRAVU

Pretpostavka nevinosti je regulisana brojnim međunarodnim dokumentima. Prvi put je predviđena Deklaracijom o pravima čovjeka i građanina iz 1789. godine. Član 11. Opšte deklaracije o ljudskim pravima predviđa¹⁶ svako ko je optužen za krivično djelo ima pravo da se smatra nevinim dok se na osnovu zakona krivica ne dokaže na javnom pretresu na kojem je imao sva jemstva potrebna za svoju odbranu. Pretpostavka nevinosti garantovana je Prvim i Drugim dopunskim protokolima uz Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine.¹⁷

Pretpostavka nevinosti regulisana je i u okviru odredaba Evropske konvencije o ljudskim pravima gdje je navedeno da će se svako smatrati nevinim dok se njegova krivica ne dokaže. Regulisana je i Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima.

Donijeta je i Direktiva sa kojom se saglasio Evropski parlament, o učvršćivanju pojedinih aspekata pretpostavke nevinosti.¹⁸ Države članice su prije svega

16 Opšta deklaracija o ljudskim pravima, usvojena i proglašena od strane Generalne skupštine UN Rezolucijom 217 A (III) od 10. Decembra 1948. godine.

17 Član 75. stav 4d Dopunskog protokola I i član 6. st. 2d Dopunskog protokola II.

18 <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/11/04-presumption-of-innocence/>, 25.04.2024

dužne da okrivljenom obezbijede da se smatra nevinim sve dok se na osnovu zakona ne utvrdi njegova krivica. Zatim, dužne su da preduzimaju mere da se okrivljeni, prilikom saopštavanja informacija medijima, ne označi kao kriv, prije pravnosnažnosti presude. Državama se nameće još jedna obaveza i to da su dužne da preduzimaju odgovarajuće mjere kako bi se obezbedilo da se okrivljeni na sudu i u javnosti, upotrebom mera ograničavanja slobode kretanja, ne predstavlja kao kriv.

Član 4. Direktive zabranjuje javnim organima da daju izjave za javnost koje se odnose na lice kao krivca, osim ako se ne dokaže krivica u skladu sa zakonom.¹⁹ U Preambuli 17. Direktive izraz „izjave za javnost javnih organa“ definiše se kao bilo koja izjava koja se odnosi na krivično delo koju je dao organ koji je uključen u predmetni krivični postupak, kao što su pravosudni organi, policija i drugi organi za sprovođenje zakona, ili drugi javni organi, kao što su ministri i drugi javni funkcioneri.

7. PRAKSA EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA U TUMAČENJU I PRIMJENI PRETPOSTAVKE NEVINOSTI

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda članom 6. stavom 2. predviđa da će svako ko je optužen za krivično djelo smatrati nevinim, dok se na osnovu zakona ne dokaže njegova krivica.²⁰ Evropskom konvencijom predviđena je i obaveza informisanja javnosti o krivičnim postupcima koji su u toku.²¹ Naime, riječ je upravo o tome da javnost putem medija dobija informacije o toku krivičnih postupaka, te da se zbog samih naslova, tako i tekstova u štampi, pronalazi upotreba raznih termina koji često dolaze u sukob sa pretpostavkom nevinosti. Pružanje informacija građanima putem štampe jeste neophodno, ali je potrebno odrediti načine saopštavanja informacija, te da samo saopštavanje mora biti objektivno, nepristrasno i bez prejudiciranja krivice.

Zaključujemo da je glavni zadatak Evropskog suda za ljudska prava i svih nacionalnih sudova zapravo napraviti ravnotežu između poštovanja pretpostavke nevinosti i prava informisanja i slobode mišljenja o krivičnim postupcima.

S obzirom na često prenošenje izjava zvaničnika u medijima, bitno je razmotriti stav Evropskog suda o pretpostavci nevinosti. Evropski sud smatra ovu pretpostavku izuzetno važnom, te je u jednoj od svojih presuda naglasio da je poštovanje ove pretpostavke obaveza ne samo sudija, već i svih državnih zvaničnika. Sud ističe da pretpostavka nevinosti može biti narušena ako izjave zvaničnika

19 EU Direktiva o pretpostavci nevinosti, priručnik za sprovođenje, Međunarodna organizacija Fair Trails International, 2017.

20 Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i sloboda, Rim, 4. Novembar 1950.

21 V. Bajović, „Pretpostavka nevinosti i sloboda štampe“, *Analiza Pravnog fakulteta u Beogradu*, br. 56, 2008, 194–210.

o pojedincu optuženom za krivično djelo odražavaju mišljenje o njegovoj krivici prije dokazivanja iste u skladu sa zakonom.²² Samo insinuiranje krivice u nedostatku formalne presude može predstavljati povredu. Sud posebno naglašava važnost pažljivog odabira riječi u javnim izjavama o optuženima prije pravosnažnog sudskog postupka.

Evropski sud takođe navodi da policija ne treba davati izjave koje impliciraju krivicu prije zakonskog dokazivanja. U predmetu *Allenet de Ribemont protiv Francuske* iz 2005. godine, Sud je utvrdio kršenje pretpostavke nevinosti na osnovu usmene izjave direktora Odjeljenja za krivične istrage u Parizu izrečene tokom konferencije za novinare, gdje je rekao da je “akcija uspješno završena i sve osobe umiješane su uhapšene”²³. Francuskoj je naloženo da plati odštetu tužitelju za materijalnu i nematerijalnu štetu prouzrokovanu spornom izjavom. Ovakve radnje su posebno značajne jer sudije, osim što moraju osigurati poštovanje pretpostavke nevinosti, takođe imaju dužnost da očuvaju vanjski izraz nepristrasnosti.

8. PRIMJERI IZ PRAKSE EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

Shodno Evropskoj konvenciji, Evropski sud za ljudska prava je zauzeo stav da se pretpostavka nevinosti mora poštovati, a javnost mora biti objektivno informisana. Prvi slučaj Evropskog suda za ljudska prava protiv Republike Srbije jeste slučaj *Matijasević*²⁴, koji se odnosio upravo na kršenje pretpostavke nevinosti, pa samim tim na povredu člana 6. stav 2. Konvencije. U pomenutom slučaju radilo se zapravo o tome da je podnosilac predstavke bio uhapšen i zadržan u pritvoru maja meseca 2003. godine, a da mu je zatim Okružni sud u Novom Sadu produžio pritvor. U obrazloženju rješenja, predmetni sud je naveo da je uhapšeno lice izvršilo krivična dela koja mu se stavljaju na teret. Kako je nakon toga bio osuđen na osam godina zatvora, podnosilac predstavke je pre obraćanja Evropskom sudu za ljudska prava, iskoristio sva raspoloživa nacionalna pravna sredstva, a zatim se pred ECЉП pozvao, između ostalog na kršenje člana 6. stav 2. Konvencije. Nakon razmatranja svih činjenica slučaja, ECЉП je donio odluku da je došlo do kršenja člana 6. stav 2. Konvencije, jer je Okružni sud u Novom Sadu u svojoj odluci od aprila 2004. godine prejudicirao da je podnosilac predstavke kriv pre dokazivanja njegove krivice u skladu sa zakonom, a da nakon toga ni Vrhovni sud Srbije nije ispravio ovu „grešku” prilikom donošenja svoje odluke po žalbi okrivljenog. Prilikom donošenja svoje odluke, ESLJP je konstatovao da je irelevantno što je

22 OSCE Misija u Bosni i Hercegovini, *Pretpostavka nevinosti: Primjeri nepoštivanja međunarodno priznatih standarda u oblasti zaštite ljudskih prava pred sudovima u Bosni i Hercegovini*, Organization for Security and Co-operation in Europe, 2007, <https://www.osce.org/bs/bih/110248?download=true>, 05.04.2024

23 *Case of Allenet de Ribemont v. France*, App. no. 15175/89, 10 February 1995, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57914%22%5D>.

24 *Matijasević v Serbia*, App. no. 23037/04, 19. Septembar 2006, paras 47–51.

kasnije, u toku krivičnog postupka, podnosilac predstavke osuđen na osam godina zatvora u skladu za zakonom Republike Srbije, jer to ne mijenja činjenicu da je i pre pravosnažnosti presude on oglašen krivim od strane nacionalnih sudova.

Praksa Evropskog suda za ljudska prava u skladu sa Direktivom pridržava se stava da odluka suda ili izjava javnog službenika koja prejudicira krivicu prije pravosnažne presude predstavlja grubo kršenje pretpostavke nevinosti.²⁵ U predmetu *Minelli protiv Švajcarske*, Paolo Mineli je bio optužen za klevetu u Švajcarskoj. Slučaj je došao do Evropskog suda za ljudska prava i odlučen je 25. marta 1983. godine. Centralno pitanje u ovom slučaju bilo je da li nametanje troškova Minelliju uprkos okončanja postupka usled zastarelosti, krši pretpostavku nevinosti prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima. Evropski sud za ljudska prava zaključio je da prisiljavanje Minellija na plaćanje proceduralnih troškova zaista krši princip pretpostavke nevinosti kako je navedeno u članu 6(2) Konvencije. Odluka Suda naglašava da je pretpostavka nevinosti temeljni aspekt prava na pravično suđenje i mora se očuvati dok osoba ne bude pravno dokazana krivom. Ovaj slučaj ima značaj u evropskom pravu ljudskih prava jer se bavi posljedicama sudskih troškova i proceduralnih sankcija u odnosu na pretpostavku nevinosti.

Khuzhin i drugi protiv Rusije, br. 13470/02, 23. oktobar 2008²⁶

Čovjek je bio zatvoren i okrivljen za zločin kidnapovanja i mučenja. Nekoliko dana pre početka suđenja, državni televizijski kanal emitovao je emisiju sa glavnim istražiteljem slučaja i tužiocem. Učesnici su razgovarali o detaljima predmeta i izneli nekoliko izjava o nasilnom karakteru okrivljenog lica i dali detalje o njegovom krivičnom dosijeu. Oni su naveli okolnosti u kojima su se krivična dela dogodila kao nešto što bi okrivljeno lice učinilo. Tužilac je konkretno rekao da bi jedini izbor koji bi prvostepeni sud trebao da ima jeste izbor kazne odgovarajuće težine. Dok je izlagač izjavio da će okrivljeno lice uskoro dobiti kaznu koju je zaslužio, na ekranu se prikazivala slika okrivljenog lica i spisi predmeta. Nakon toga, emisija je ponovo emitovana dva puta tokom suđenja i još nekoliko dana pre održavanja žalbenog postupka. ESLJP je utvrdio da su glavni istražitelj i tužilac dali izjave koje su prevazišle samo opis postupka koji je u toku ili sumnju. Te izjave nedvosmisleno su sugerisale da je okrivljeno lice krivo i prejudicirale procenu činjenica nadležnog sudskog organa. S obzirom na visoki profil dvojice učesnika, njihove izjave su imale efekte u smislu podsticanja javnosti da veruje da je okrivljeno lice krivo, pre nego što je osuđeno po zakonu. Stoga je ESLJP zaključio da je došlo do povrede pretpostavke nevinosti okrivljenog lica.

*Mugoša protiv Crne Gore, br. 76522/12, presuda od 21. juna 2016. godine*²⁷

Kao što je već navedeno u dijelu Analize za član 5, presuda se odnosi na povredu prava podnosioca predstavke na slobodu zbog pritvora u periodu od

25 *Minelli protiv Švajcarske*, App. Br. 8660/79, 25. mart 1983, serija A br. 62.

26 *Khuzhin i drugi protiv Rusije*, App. br. 13470/02, 23. oktobar 2008.

27 M. Radović, et al., *Analiza presuda Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Crnu Goru*, Vrhovni sud Crne Gore, Podgorica, 2018, 43.

18. do 22. septembra 2011. godine, jer je rješenje o produženju pritvora donijeto četiri dana nakon isteka zakonskog roka za kontrolu pritvora (povreda člana 5 Konvencije), kao i na povredu principa pretpostavke nevinosti podnosioca predstavke od strane Višeg suda, koji se u svojoj odluci o produženju pritvora izjasnio o krivici podnosioca predstavke prije nego što je pravosnažno osuđen (povreda člana 6 stav 2 Konvencije). Podnosilac predstavke se žalio na povredu članova 5 i 6 Konvencije, a naročito: (a) da je bio nezakonito u pritvoru između 18. i 22. septembra 2011. godine, (b) na nedovoljno obrazloženje odluke Ustavnog suda, i (c) da je došlo do kršenja pretpostavke nevinosti. Viši sud je u rješenju o produženju pritvora naveo da je podnosilac predstavke „na neprimjeren način i zarad materijalne dobiti, lišio života X [...] tako što ga je upucao [...]“. Kod takvog stanja stvari, podnosilac predstavke je oglašen krivim i prije nego što je njegova krivica dokazana na osnovu zakona. Štaviše, ni sljedeći sudovi nijesu napravili ispravku po žalbi, uključujući i sam Ustavni sud. Stoga je Evropski sud našao da je bilo kršenja čl. 6 st. 2 Konvencije u predmetnom slučaju.

9. ZAKLJUČAK

Pretpostavka nevinosti je pravo iz domena ljudskih prava i pravo iz domena procesnih prava. Jednaku važnost bi trebalo da uživa kao ljudsko univerzalno pravo i kao procesno pravo, jer bez poštovanja jedne grupe nema ostvarenja druge grupe prava. U domaćem zakonodavstvu i u pravu međunarodne zajednice saglasna je činjenica da niko nije kriv dok pravosnažnom odlukom ne dokaže njegova krivica. Sudska vlast kao nezavisna i nepristrasna trebala bi strogo da se drži ovog principa, a svi ostali vanskudski činioци trebalo bi da doprinose radu pravednom radu sudskih organa na način što neće iznositi subjektivne i pristrasne komentare o pojedinačnim slučajevima.

Iz prakse Evropskog suda za ljudska prava možemo zaključiti da pretpostavka nevinosti nije problemska teza samo našeg društva i pravosuđa, već i mnogih drugih razvijenijih zemalja.

Postavlja se pitanje ko su glavni krivci za narušavanje ovog međunarodno značajnog prava? Zaključujemo da su krivci kako javno mnjenje tako i sudovi koji su skloni da vrlo često popuste pod pritiskom javnosti, i u prilog tome govori veliki broj presuda Evropskog suda za ljudska prava.

Problematika društva 21. vijeka je i neadekvatno saopštavanje od strane medija, gdje vijesti saopštene na senzacionalistički i krajnje pristrastan način narušavaju sliku objektivnosti cjelokupne zajednice.

Borba protiv ovakvih nus pojava društva trebala bi da ide u pravcu formiranja zajedničkih normi koje bi stale na put ovakvim nepoštenim pojavama. Okriviti lice prije izricanja pravosnažne presude je najagresivniji način narušavanja nečijeg dostojanstva i integriteta, te treba biti jako oprezan u iznošenju komentara po pitanju postupaka u toku, što bi trebalo da važi za medije, javne ličnosti i same pravosudne organe.

Treba da budemo svjesni da ne postoji adekvatna odšteta kada nečije dostojanstvo bude marginalizovano, te su oprez, objektivnost i nepristrasnost najveće vrline koje se mogu iskazati u ovakvim slučajevima.

Uvođenje kazni za kršenje pretpostavke nevinosti je svakako jedan od interesantnih metoda u borbi za apsolutno poštovanje ovog prava, te se svakako ova opcija treba ozbiljnije razmatrati. Pretpostavka nevinosti je blisko povezana sa mnogim ljudskim pravima, te kršenje jednog vrlo često povlači za sobom kršenje ostalih ljudskih prava, te je u interesu međunarodne zajednice da stane na put kršenju osnovnih, univerzalnih ljudskih prava.

LITERATURA

- Bajović V., „Pretpostavka nevinosti i sloboda štampe”, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, br. 56, 2008.
- Bekarija Ć., *O zločinima i kaznama*, Logos, Split, 1984.
- Grubač M., Vučković B., *Komentar zakonika o krivičnom postupku Crne Gore*, Fakultet za mediteranske poslovne studije, Tivat, 2015.
- Kleut J., Mišljenović U., *Zaštita privatnosti i pretpostavke nevinosti u medijima*, Blažo Nedić, Beograd, 2016.
- Marković M., *Monitoring poštovanja pretpostavke nevinosti i prava na branioca*, Centar za monitoring, Podgorica, 2005.
- Pejović D., *Primjena etičkih standarda o pretpostavci nevinosti u izvještavanju medija o kriminalu, istrazi i sudskim postupcima – Presuđuju li mediji prije suda?*, Mirovni institut, Institut za medije Crne Gore, Podgorica, 2019.
- Radović M. et al., *Analiza presuda Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Crnu Goru*, Vrhovni sud Crne Gore, Podgorica, 2018.

INTERNET IZVORI

- Buljan M., Vuković D., *Monitoring novinarskih samoregulatornih tijela u Crnoj Gori 2012–2014*, NVO Akcija za ljudska prava, 2015, http://www.hracion.org/wp-content/uploads/2014/06/HRA_Monitoring_2012–14.pdf.
- OSCE Misija u Bosni i Hercegovini, *Pretpostavka nevinosti: Primjeri nepoštivanja međunarodno priznatih standarda u oblasti zaštite ljudskih prava pred sudovima u Bosni i Hercegovini*, Organization for Security and Co-operation in Europe, 2007 <https://www.osce.org/bs/bih/110248?download=true>
<http://www.consilium.europa.eu>.

PRAVNI IZVORI

- Opšta deklaracija o ljudskim pravima, usvojena i proglašena od strane Generalne skupštine UN Rezolucijom 217 A (III) od 10. Decembra 1948. godine.

Resolution 1577, Towards decriminalisation of defamation, Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE), 2007.

Ustav Crne Gore, *Službeni list CG*, br. 1/2007 i 38/2013.

Zakonik o krivičnom postupku Crne Gore, *Službeni list Crne Gore*, br. 57/2009, 49/2010, 47/2014.

Zakon o medijima Crne Gore, *Službeni list Crne Gore*, br. 82/2020.

*Milica Anđelić, master degree**

APPLICATION OF THE PRESUMPTION OF INNOCENCE OF THE ACCUSED IN CRIMINAL PROCEEDINGS IN MONTENEGRO AND ITS INTERPRETATION AND APPLICATION IN INTERNATIONAL CRIMINAL LAW

Summary

The presumption of innocence is one of the fundamental principles in criminal proceedings of the civilized world; moreover, it is also one of the basic human rights, and therefore its application should not be questionable. This paper will discuss the application of the presumption of innocence of the accused in the criminal procedure of Montenegro, specifically how it is actually violated and how little importance is given to it. The question arises whether one of the basic human rights in Montenegro is sufficiently protected, whether discrimination occurs here too, and whether everyone enjoys equal protection of this right. Furthermore, the paper will examine how this right is protected and applied in international criminal law and in the leading countries of the EU. It will explore whether they too face problems with the non-respect of this right, where the media might be the biggest violators of this right. There will also be discussion on the judgments of the European Court of Human Rights regarding the violation of the presumption of innocence.

Keywords: presumption of innocence, human rights, criminal law, international criminal law, European Court of Human Rights.

* PhD student at the Faculty of Law, University of Belgrade, Teaching Assistant: Faculty of Business Economics and Law Bar, Bar, milicaandjelic4@gmail.com.